

"mümin başkan" denilmesinin de gösterdiği gibi dinî sembollere fazla müracaat edildi. Sedat iktidara geldikten sonra halk üzerinde hâkimiyet kurabilmek için "din ve ilim devleti" sloganını kullanmış, 1971 anayasasına İslâm'ın devletin resmî dini olduğuna dair madde koydurmuştur. Ancak bunun üzerine İslâmî çevreler şeriatın uygulanması için baskılarını arttırmışlar, bu arada Ezher kendi bünyesinde çalışma grupları oluşturarak İslâm hukukunu kanunlaştırma (teknî) hareketini hızlandırmış ve devletin modern yapısı içinde hazırlanan İslâmî kanunların uygulanmasını savunmuştur. Sedat ise İslâm'ı sadece bir meşruiyet vasıtası olarak gördüğü için halkın bu yoldaki isteklerine hiçbir zaman olumlu cevap vermemiş, dolayısıyla sonuçta mümin başkan imajını kaybettiği gibi İslâmî çevrelerin de düşmanlığını üzerine çekmiştir. Öte yandan Sedat dış işleriyle ilgili meselelerde de dinî kurumlardan istifade etme yoluna gitmiştir. 1973'te İsrail'e karşı yapılan savaşta, "Mübarek topraklar, özellikle Kudüs ele geçirilinceye kadar cihad farz-ı ayındır" şeklinde verilen fetvalardan faydalanırken 1979 yılında Camp David Antlaşması'nın ardından İslâm âleminde gelen tenkitlere karşı Ezher ulemâsından yapılan antlaşmanın İslâmî olduğunu belgelemelerini istemiş ve zamanın Ezher Şeyhi Abdurrahman Bisâr, Mısır Müftüsü Câdülhak Ali Câdülhak ve Evkaf Bakanı Abdül-mün'im en-Nimr bu doğrultuda bir fetva yayımlamışlardır.

Sedat dönemi, meşruiyet meselesini halledememiş bütün rejimlerde olduğu gibi süreklilikten uzak, geçici kararların olayları yönlendirdiği bir dönem olmuş ve günü kurtarma gayreti siyasete birçok çelişkiyi de birlikte getirmiştir. Sedat, İslâm dünyasının içinde bulunduğu bocalama ve geçiş döneminin tipik devlet başkanlarından biri olarak Batılılar için önemli bir kişi, müslümanlar için ise ne getireceği bilinmeyen bir dizi değişikliğe girişmiş sıradan bir liderdir.

Enver Sedat'ın *Kışsatü's-şevre kâmile* (Kahire 1956), *Revolt on the Nile* (New York 1957), *Geheimtagebuch der ägyptischen Revolution* (Düsseldorf/Köln 1957), *el-Bahş 'ani'z-zât: kışşat hayâtî* (Kahire 1978), *In Search of Identity* (New York 1977, 1978) ve *Unterwegs zur Gerechtigkeit: Die Geschichte meines Lebens* (Wien / München / Zürich / Innsbruck 1979) adlarıyla yayımlanmış bazı kitapları da vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sabrî Ebû'l-Mecd, *el-Mesretü't-tavile ma'a's-Sâdât 'alâ tarîkı'n-Nidâl*, Kahire 1976; R. Israeli, *The Public Diary of President Sadat*, Leiden 1978-79, I-III; R. W. Baker, *Egypt's Uncertain Revolution under Nasser and Sadat*, Cambridge-London 1978; D. Hirst — I. Bieson, *Sadat*, London 1981; P. A. Jureidin — R. D. McLaurin, *Beyond Camp David: Emerging Alignments and Leaders in the Middle East*, Syracuse-New York 1981; M. Khadduri, *Arab Personalities in Politics*, Washington 1981, s. 125-180; Mohamed Heikal, *Autumn of Fury: The Assassination of Sadat*, London 1983; Cemâl Selim, *Diğâtürîyyetü's-Sâdât*, Kahire 1983; J. W. King, *Historical Dictionary of Egypt*, London 1984, s. 541-547; P. J. Vatikiotis, *The History of Egypt from Muhammed Ali to Mubarak*, London 1985, s. 411-433; R. A. Hinnebusch, *Egyptian Politics under Sadat*, Cambridge 1985; Müsâ Sabrî, *es-Sâdât*, Kahire 1985; Seyyid Zehrâ, *Ah-zâbü'l-mu'araza ve siyasetü'l-infitâhî'l-iktisâdî fî Mısır*, Kahire 1986; Kemâl Hâlid el-Muhamî, *Ricâlü 'Abdinnâşır ve's-Sâdât*, Kahire 1986; Lutfî el-Hulî, *Medresetü's-Sâdâtî's-siyâsiyye ve'l-yesâri'l-Mısır*, Kahire 1986; Ahmed Bahâeddin, *Muhâverâtü ma'a's-Sâdât*, Kahire 1987; M. Abdüsselâm ez-Zeyyât, *es-Sâdât el-kinâ' ve'l-hakiqa*, Kahire 1989; D. Hopwood, *Egypt Politics and Society 1945-90*, London-New York 1991, s. 105-121; Afaf Lutfi Sayyid Marsot, *A Short History of Modern Egypt*, Cambridge 1992, s. 132-145; A. Hottinger, "Der Machtkampf in Aegypten nach dem Tode Nassers", *Europa Archiv (Beitraege und Berichte)*, XXVI/16, Bonn 1971, s. 564-572; P. Rondot, "Praesident Sadat auf der Suche nach einer neuen Ortsbestimmung Aegyptens", *a.e.*, XXVII/11 (1972), s. 377-386.

HİLAL GÖRGÜN

ENVERİ, Evhadüddin

(أوحالدين أنوري)

Evhadüddîn Muhammed
b. Muhammed b. Alî-yi Ebîverdî
(ö. 585/1189 [?])

İran edebiyatının
en büyük kaside şairi.

Horasan'ın Deşt-i Hâverân vilâyetine bağlı Ebîverd ilçesinin Bedene köyünde doğdu. Bu sebeple Ebîverdî nisbesiyle de tanınır. Hayatı hakkındaki bilgiler, başta şuarâ tezkireleri olmak üzere diğer kaynaklarda rastlanan fıkralardan ibarettir. Adı bazı kaynaklarda Muhammed (Avfî, s. 334; Burhâneddin es-Semer-kandî, vr. 246^b), bazılarında Alî (*Keşfü'z-zunûn*, II, 777 ve muhtemelen ondan naklen Hidâyet, I, 385; *El²* [İng.], I, 524) olarak gösterilmiştir. Babasının adının İshak (*Keşfü'z-zunûn*, II, 777) veya Mahmûd olduğu da öne sürülmektedir. Ancak bir şiirinde İshak'tan dedesi olarak bahsettiğine göre babasının adının Muhammed olması gerçeğe daha yakındır. Şiirlerinden, En-

verî mahlasının sonradan kendisine başkaları tarafından verildiği anlaşılmaktadır (*Dîvân* [nşr. Müderris Rezevî], s. 155). Enverî'nin, muhtemelen Tüs'taki Medrese-i Mansûriyye'de tahsilini sürdürdüğü yıllarda ölen babasının bıraktığı oldukça yüklü mirası sefahat âlemlerinde tükettiğiyle ilgili rivayet doğru olmamalıdır. Çok iyi bir öğrenim gördüğü, felsefe, kelâm, mantık, riyâziyyât, edebiyat, astronomi (hey'et) ve astroloji gibi ilim alanlarında geniş bilgi sahibi olduğu yine şiirlerinden anlaşılmaktadır. Sultan Sencer'e sunduğu kasidelerdeki mükemmeliyet onun daha gençliğinden itibaren şiir yazdığını göstermektedir. Enverî'nin ünlü bir şair olarak tanınmasına şu hadisenin vesile olduğu rivayet edilir: Bir gün Meşhed civarında Radgân'da medresenin kapısında otururken o sırada bu şehirde konaklamış olan Sultan Sencer'in mensuplarından ihtişamlı birinin maiyetiyle birlikte at üzerinde geçtiğini görür. Kim olduğunu sorunca saray şairi olduğunu söylerler. Enverî, birçok alanda geniş bilgi sahibi olmasına rağmen kendi perişan haliyle şairin durumunu karşılaştırır ve onun gibi olabilmek için şiir söylemeye karar verir. O gece yazdığı bir kasideyi ertesi gün Sultan Sencer'e sunar. Kasidesi beğenilir ve saray şairi olur. Doğruluk derecesi pek tesbit edilemeyen bu rivayete karşılık bir manzumesi-ne dayanılarak babasının Selçuk şehzadeleriyle ilişkisi bulunduğu, Enverî'nin

Evhadüddin-i
Enverî
divanının
ilk sayfası
(İÜ Ktp.,
FY, nr. 9)

de bundan faydalanarak Sultan Sencer'e intisap ettiği söylenebilir. Şiirden çok iyi anlayan Sencer ona aylık bağlamış, şair de kendi ifadesine göre Sencer ölünceye kadar (552/1157) yanından ayrılmamıştır.

Enverî, Oğuzlar'ın 548'de (1153) Horasan'ı işgal edip Sencer'i esir almaları üzerine vatan duygularıyla dolu trajik bir kasideyi Semerkant hakanına göndererek Sencer'i kurtarmasını istedi. Öte yandan Sencer'in esir oluştundan faydalanan Gurlular'dan Sultan Alâeddin Cihansûz, Sencer'e esir düştüğü zaman (1152) kendisini hicveden Enverî'nin cezalandırılması için yanına gönderilmesini istemişse de Enverî dostları sayesinde kurtulmuştur.

Nücüm ilmindeki geniş bilgisine güvenen Enverî, 29 Cemâziyelâhîr 582'de (16 Eylül 1186) beş veya yedi gezegenin Mîzan burcunda bir araya geleceğini (kırân) ve korkunç bir fırtınanın dünyayı altüst edeceğini söyledi. Bu haber üzerine birçok önlem alınıp masrafa girildi; ancak beklenen fırtına gerçekleşmeyince Enverî büyük bir tepkiyle karşılıklı ve Belh'e kaçmak zorunda kaldı. Belh'te bulunduğu sırada da Belh halkını hic-

veden *Harname* adlı bir manzumenin kendisine isnat edilmesi yüzünden halk tarafından yakalanarak kadın kılığında sokaklarda dolaştırıldı. Bu durumdan, burada tanıştığı *Maḳāmât-ı Ḥamîdî* adlı eserin müellifi Kâdîkudât Ebû Bekir Ḥamîdî sayesinde kurtulabildi. Yine bu şehirde iken bir şiirini okuyan ve kendisinin Enverî olduğunu söyleyen birine, "Bir şairin şiiri çalınabilir, burada ise şairin çalındığını da gördüm" dediği rivayet edilir.

Enverî'nin ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Belh'ten kaçtıktan sonra (582/1186) vefat etmiş olacağına göre ölümü için verilen 547 (1152, Devletşah, *Tezkire* [trc. Necatî Lugal], I, 148), 565 (1169, *Keşfü'z-zunûn*, II, 777) 575 (1179, Hidâyet, I, 390) ve 580 (1184, Emîn Ahmed-i Râzî, II, 28) tarihleri doğru değildir. Onun yaklaşık 585'te (1189) Belh'te vefat ettiği söylenebilir.

Abdurrahman-ı Câmî'nin (*Bahâristân*, s. 100) İran şiirinin dört, başka bir rubâisinde ise (bk. Safâ, II, 668) şiirin üç peygamberinden biri olarak kabul ettiği Enverî kaside, Fırdevsî tavsif, Sa'dî gazel türlerinde temayüz etmişlerdir.

Sağlam bir şiir tekniğine sahip olan Enverî hayal gücü geniş, edebî sanatları çok iyi kullanabilen bir şairdir. Edebî sanatları kullanmadaki üstün yeteneği sebebiyle şiirlerinden birçok beyit veya parça belâgat kitaplarında ve sözlüklerde edebî sanatları ve kelimelere şahid olarak gösterilmiştir. Şiirde kullandığı dil genellikle konuşma diline yakın ve akıcıdır. Ancak çeşitli bilim dallarındaki geniş bilgisi sebebiyle başka şairlere oranla şiirlerinde daha çok Arapça kelime ve cümlelere yer verdiğinden bunları anlamak oldukça güçtür. Kaside, gazel, kıta ve rubâîlerden meydana gelen divanı Tebriz (1266), Bombay (1314/1897), Leknev (1897) ve Tahrân'da (1366) taş basması olarak yayımlanmış, bu baskıları Saîd-i Nefîsî (Tahrân 1337, 1364 hş.) ve Müderris Rezevî'nin (Tahrân 1340, 1347 hş.) neşirleri takip etmiştir. Enverî'nin, anlaşılması yan bilgilere ihtiyaç gösteren şiirleri için Muhammed b. Dâvûd el-Alevî eş-Şâdiâbâdî'nin yazdığı bir eser yanında Ebû'l-Hasan Hüseyinî-i Ferâhânî *Şerh-i Müşkilât-ı Dîvân-ı Enverî* (nşr. Müderris Rezevî, Tahrân 1340 hş./1961), Seyyid Ca'fer-i Şehîdî de *Şerh-i Luğât ve Müşkilât-ı Dîvân-ı Enverî-yi Ebîverdi* (Tahrân 1357 hş./1978) adlarıyla birer eser yazmışlardır (Muhammed b. Abdürrezzâk-ı Dünbülî ve diğerlerinin şerhleri için

bk. Münzevî, *Fihrist*, s. 3459-3463; Seyyid Ca'fer-i Şehîdî, *Şerh-i Luğât*, s. 575-601).

İran edebiyatında en büyük kaside şairi olarak kabul edilen Enverî'nin Türk şairlerinden Nefî'nin üzerinde büyük tesiri vardır. Ancak Nefî kendisinin Enverî'den de üstün bir kaside şairi olduğunu söyler.

BİBLİYOGRAFYA :

Enverî, *Dîvân* (nşr. Saîd-i Nefîsî), Tahrân 1337 hş./1958, nâşirin önsözü, s. 3-55; a.e. (nşr. Müderris Rezevî), Tahrân 1347 hş./1968, s. 18-158; Avfî, *Lübâb* (nşr. Saîd Nefîsî), Tahrân 1335 hş., s. 334 vd.; Devletşah, *Tezkire*, I, 83-86; a.e. (trc. Necatî Lugal), Ankara 1963, I, 142-148; Câmî, *Bahâristân*, Viyana 1846, s. 100; Burhâneddin es-Semerkandî, *Ağrâzû's-siyâse*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2844, vr. 246^b; *Keşfü'z-zunûn*, II, 777; Emîn Ahmed-i Râzî, *Heft İklim*, Tahrân, ts. (Kitâbfurûşî-yi Ali Ekber İlmî), II, 25-28; Abdülhüseyn Nevâî, *Ricâl-i Kitâb-i Ḥabîbû's-siyer*, Tahrân 1324 hş., s. 18-19; Hidâyet, *Mecma'u'l-fuşahâ*, I, 385, 390; V. A. Zhukovski, *Ali Avhadeddin Enveri. Materialy dlya ego biografii i karekteristiki*, S. Petersburg 1883 (Alm. trc. W. Pertsch, *Literature Blatt für orientalische Philologie*, Leipzig 1884-85, II; özeti için bk. Browne, *LHP*, II, 365-391); *Gr. IPh.*, II, 261-263; A. J. Arberry, *Classical Persian Literature*, London 1967, s. 115 vd.; Ali Hân-ı Hâşimî, *Tezkire-i Maḳzenü'l-garâib*, Lahor 1968, I, 88; Şiblî en-Nu'mânî, *Şi'rû'l-'Acem* (trc. Muhammed Takî Fahr-i Dâi-yi Gîlânî), Tahrân 1316 hş., s. 194-215; Ethé, *Târîh-i Edebiyyât*, s. 110 vd.; Rypka, *HIL*, s. 197 vd.; Bediüzzaman Fûrzanfer, *Sûhan ü Sûhan-verân*, Tahrân 1308 hş., I, 356-386; Münzevî, *Fihrist*, s. 3459-3463; Seyyid Ca'fer-i Şehîdî, *Şerh-i Luğât*, Tahrân 1357, s. 575-601; a.mlf., "Şerhî ber Çend Beyt-i Müşkil ez Dîvân-ı Enverî", *Çeşnnâme-yi Müderris-i Rezevî*, Tahrân 1356 hş./1977, s. 345-353; a.mlf., "Muhteviyât-ı Dîvân-ı Enverî", *Neşriyye-i Kongre-yi Tahkîkât-ı İranî*, II, Tahrân 1353 hş./1974, s. 38-50; Safâ, *Edebiyyât*, II, 656 vd.; *FME*, I, 49 vd.; M. Ferté, "Notice sur Anwarî", *JA*, 9. seri (1895), s. 235-268; *DMF*, I, 284; Ahmed Ates, *FME*, s. 49-53; a.mlf., "Enverî", *IA*, IV, 278-281; R. Levy, "Anwarî", *EI²* (İng.), I, 524; J. T. P. de Bruijn, "Anwarî", *Elr*, II, 141-143.

ABDÜLKADİR KARAHAN

ENVERİ, Sâdullah

(ö. 1209/1794)

Osmanlı vak'anüvisi.

Doğum tarihi belli değildir; ancak vefatında hicrî yıla göre altmış yaşında olduğu dikkate alınırsa 1149'da (1736) dünyaya geldiği söylenebilir. Aslen Trabzonlu'dur. İstanbul'da tahsil gördü ve Bâbîâlî'de çalıştı. Hâcegânlık rütbesine kadar yükseldi, Enverî mahlasını da burada aldı. 1768'de başlayan Osmanlı-Rus savaşı sırasında, 1769 yılı başında vak'anüvis olarak Tuna nehri kuzeyinde ve Bu-

Evhadüddîn-i Enverî'nin divanından minyatürlü bir sayfa
(İÜ Ktp., FY, nr. 9, vr. 170^a)

